

ний підхід на службі динамічної концепції права / К. Беше-Головко // Сравнительное конституционное обозрение. - 2008. - № 6. - С. 174-187.

15. Мартыненко О.А. Органы внутренних дел в зеркале криминологических исследований / О.А. Мартыненко // Право и политика. - 2002. - № 4. - С. 62-69.

16. Дербичева С.А. Некоторые системные характеристики деятельности полиции / милиции в условиях глобализации. Проблемы межкультурной компетенции и восприятия роли и места преступности в современном обществе / С.А. Дербичева, П.Н. Астапенко // Закон и право. - 2005. - № 1. - С. 56-61.

17. Зуев В.И. Правоохранительная деятельность как функция правового государства / В.И. Зуев // Вестник Оренбургского государственного университета. - 2012. - № 139. - С. 53-57.

Кріцак І.В.

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри державно-правових
дисциплін
факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету
внутрішніх справ.

Надійшла до редакції: 08.12. 2012

УДК 343. 12(477)

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Меркулова Ю. В.

Сучасна міжнародна і європейська концепція захисту прав людини, яка відображена в низці міжнародних документів, свідчить про тенденції відмови світової спільноти від виключно каральної реакції на злочин, яка не може належним чином забезпечити як права осіб, які його вчинили, так і потерпілих. Це положення закріплено в Кримінальному процесуальному кодексі України, який, однак, не містить пояснень щодо процедур застосування відновного правосуддя й ролі медіації в примиренні сторін у кримінальному конфлікті [1].

Питання про захист прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства, про відшкодування шкоди особам, щодо яких було скоєно злочин, про розвиток форм примирення в кримінально-правових конфліктах визнані сьогодні актуальними вже не тільки на міжнародному рівні, а й в Україні. Особливу актуальність це питання набуває через зміни в кримінальному процесі України, а саме появу в ньому таких розділів, як “Кримінальне провадження на підставі угод” і “Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення”.

Як свідчить аналіз останніх досліджень і публікацій, сьогодні в юридичній і психологічній літературі приділяється велика увага різним аспектам забезпечення кримінального процесу, також і психологічним. Однак питання захисту прав потерпілого з урахуванням змін, які відбулися в кримінальному процесі України, залишається майже не розробленим.

Дослідженню окремих аспектів проблем захисту прав потерпілого на рівні галузевих юридичних наук присвячено окремі дисертації українських вчених, зокрема П.В. Пушкар “Угода про визнання вини в сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження” (2005), Ю.І. Микитина “Відновне правосуддя в кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні” (2010).

Констатуючи їх значний науковий внесок у розроблення поставленої проблеми, водночас зауважимо, що згадані автори торкалися лише певних її сторін. Досі залишається чимало дискусійних, недостатньо розроблених питань і аспектів, що пояснюються складністю й багатогранністю інституту відновного правосуддя. Складність ситуації полягає тут у невизначеності правового статусу медіатора, кваліфікаційних і психологічних вимог до нього, правових підстав проведення медіації; не розроблені алгоритми медіації та механізми контролю

за виконанням угоди між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим). Означені питання тісно пов’язані з тематикою науково-дослідної роботи, що проводять вчені ОДУВС (“Роль та місце ОВС у розбудові демократичної держави в Україні”).

Метою нашої статі є аналіз шляхів впровадження медіації в кримінальний процес України.

Починаючи виклад основного матеріалу дослідження, ми можемо констатувати, що в ст. 468 Кримінального процесуального кодексу України “кримінальне провадження на підставі угод” зазначається, що можуть бути укладені такі види угод:

угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим;

угода між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості [2].

Разом з цим, у Кримінальному процесуальному кодексі України не визначено, на яку посадову особу покладається обов’язок укладати угоди в кримінальному провадженні.

Питання про захист прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства, про відшкодування шкоди особам, щодо яких було скоєно злочин, про розвиток примирних форм дозволу кримінально-правових конфліктів визнані актуальними й на міжнародному рівні. Міжнародними органами приймаються численні акти, що містять положення про основні напрямки боротьби зі злочинністю, про способи оптимізації системи кримінального судочинства, про становище обвинувачених і потерпілих при провадженні в кримінальних справах. До них, зокрема, можна віднести Віденську декларацію 2000 р. про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття; Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою 1985 р.; Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 р. (Пекінські правила), Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи № R(87)18 від 17 вересня 1987 р. “Щодо спрощення кримінального правосуддя”, Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи № R(85)11 “Про положення потерпілого в рамках кримінального права і процесу”, Рекомендацію Комітету міністрів Ради Європи № R(99)19 “Про медіацію в кримінальних справах”, Основні принципи застосування програм реституційної правосуддя в питаннях кримінального правосуддя, затверджені Резолюцією

© Ю.В. Меркулова, 2013

Економічної і Соціальної Ради ООН 2002/12 від 24 липня 2002 року. Названі міжнародні акти у своїх положеннях часто містять вказівки на необхідність впровадження відновних технологій у кримінальний процес, виходять з необхідності диференційованого підходу до розгляду й вирішення кримінальних справ різних категорій, орієнтують на необхідність максимального забезпечення прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, стимулюють впровадження примирних процедур у кримінальне судочинство [3].

У США реалізується програма “жертва - злочинець” за участі посередників. Згідно зі статистичними даними [4] 95 % кримінальних справ, в яких беруть участь посередники, припиняються угодою між сторонами, а 90 % виконуються протягом одного року, водночас фактичний розмір виплат у судовому порядку становить 20-30 %. За цією програмою спеціально підготовлений посередник - медіатор спочатку зустрічається по черзі з жертвою та злочинцем, вислуховуючи їх версії події, відповідає на питання й з'ясовує, чи хочуть вони продовжити процес примирення. Якщо сторони погоджуються, посередник організує їх зустріч. Жертва вислуховує розповідь свого кривдника й може поставити йому будь-які питання. Злочинець їх вислуховує. Жертва висловлює всі свої почуття. Потім вони складають письмовий контракт про відшкодування збитку. Контракт направляється органу, що надіслав справу на примирення. Якщо справа прийшла з суду, контракт стає частиною вироку. Якщо справа надійшла з поліції або від прокурора, вона буде припинена після успішного виконання контракту.

У Новій Зеландії існує модель відновного правосуддя для неповнолітніх - так звана “сімейна конференція”. Конференцію проводить соціальний працівник, окрім жертви й правопорушника, на ній присутні члени їх родин, адвокат, співробітник поліції (у ролі обвинувача). Учасники конференції обговорюють скоєний злочин. Потім правопорушник зі своєю родиною виходять з кімнати, приймають рішення й повертаються зі своєю пропозицією. Вся група обговорює прийняте рішення. Йдеться не тільки про відшкодування збитку, а й про відповіді на інші питання, зокрема про можливість призначення злочинцеві кримінального покарання, про участь його в якій-небудь реабілітаційній програмі. Всі присутні в кімнаті повинні погодитись з цим [4].

Сучасне українське кримінальне судочинство знаходиться в процесі пошуку оптимального співвідношення між традиційною процесуальною формою й новими інститутами, які впроваджуються для досягнення означених цілей. Для вітчизняного кримінального процесу характерні тенденції до диференціації процесуальної форми, виділенню спрощених проваджень, що дозволяють прискорити провадження за певними справами, до збільшення диспозитивності в рамках кримінального процесу, тобто до розширення можливостей учасників процесу впливати на його хід і результат. Зазначені тенденції можуть бути реалізовані також за допомогою механізмів відновної юстиції, зокрема за рахунок використання процедури медіації для вирішення кримінально-правових конфліктів.

Відзначимо, що українське кримінально-процесуальне законодавство містить потенціал для розвитку примирних форм дозволу кримінально-правових конфліктів. Однією з форм оптимізації кримінального провадження на підставі угод є впровадження в українське законодавство

інституту медіації.

Медіація (від лат. *medium* - середній) - це діалог правопорушника та потерпілого за участю третьої, незалежної особи (медіатора-посередника). Передбачається, що учасники самостійно вирішують власний конфлікт без втручання офіційних осіб за організаційною допомогою медіатора. Звідси формальний результат медіації - угода про примирення. За висловом Терещенко І.Г. - це “юридичний результат, який суб’єктивно справедливий для конкретних людей, а не для юриспруденції” [5, 105].

Ми згодні з думкою І.Г. Терещенко, що процедура медіації вимагає від посередника обов’язкового дотримання основних умов проведення медіації:

визнання важливості почуттів і потреб жертви, що проявляється в можливості розповісти про свої потреби й переживання, бути почутим, зустріти розуміння й підтримку;

визнання правопорушником факту правопорушення та прийняття відповідальності за завдану шкоду, що передбачає готовність її відшкодувати;

добровільність. Згода жертви та правопорушника на участь у примирній зустрічі має бути отримана до її початку. Категорично заборонений будь-який тиск на учасників конфліктів;

конфіденційність. Хід і результати зустрічі не підлягають розголошенню без згоди на те учасників процедури. Медіатор не має права повідомляти представників системи кримінального судочинства про хід медіації. Єдиний документ, який він представляє до суду, - угода про примирення сторін;

нейтральність медіатора. Медіатор не має права вирішувати справу, він не має права надавати поради щодо варіантів її вирішення. Він є нейтральною особою, лише помічником у вирішенні конфлікту силами самих учасників конфлікту. Участь медіатора дозволяє подолати бар’єр взаємної підозрілості, ворожості, владні звички одного з учасників конфлікту, сприяє обміну інформацією між ними й заохочує відшкодування заподіяної правопорушенням матеріальної й моральної шкоди;

толерантність до сторін конфлікту та непримиренність до правопорушення. Медіатор повинен з однаковою увагою ставитись до сторін конфлікту, працювати однаково і для жертви, і для правопорушника, водночас він не може бути нейтральним до правопорушення, визнаючи його несправедливість;

активна участь сторін та їх самостійність у пошуку шляхів вирішення конфлікту й прийнятті остаточного рішення. Це дає можливість сторонам конфлікту відчути себе суб’єктами справи, господарями власної долі, що суттєво відрізняє медіацію від традиційного правосуддя, в якому і жертва, і правопорушник виступають скоріше в ролі об’єктів стороннього впливу [5, 106].

Процедуру медіації повинні проводити підготовлені фахівці-медіатори. Але яку освіту вони повинні мати, якими знаннями й навичками володіти, у нормативно-правових актах України не визначено.

Народним депутатом України О.І. Тищенком 17.12.2010 р. було подано на розгляд Верховної Ради України проект Закону України “Про медіацію”. У ньому зазначається, що цей Закон має створити правові передумови й визначити загальні засади здійснення медіації в Україні, як позасудової процедури, що застосовується для швидкого й ефективного вирішення

конфліктів і спорів [6].

У статті 11 поданого проекту Закону зазначаються вимоги для медіатора, а саме: “Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла спеціальну підготовку за відповідним напрямком в Україні або за її межами та отримала сертифікат або інший документ, що підтверджує проходження нею відповідної підготовки, та якій на момент укладення договору про проведення медіації виповнився двадцять один рік (!?)”¹. Але в проекті закону не зазначається, за якою спеціальністю фізична особа, яка може бути медіатором, повинна пройти спеціальну підготовку, яку базову освіту повинна мати.

У статті 12 визначено: “Медіатор має бути сертифікований будь-яким підприємством, установою, організацією, які здійснюють підготовку медіаторів в Україні або за її межами за програмою, що складає не менше сорока академічних годин, включаючи практичні заняття” [6]. Але що означає вислів “...будь-яким підприємством, установою, організацією...”? Чому саме 40 год., а не 36 чи 54? - не пояснюється.

На сьогодні в Україні не здійснюється підготовка медіаторів. Для того, щоб створити такі установи, напевно, у Законі повинно бути чітко зазначено, які саме установи, підприємства та організації мають право займатися цим видом діяльності (отримати ліцензію), яку базову освіту повинні мати майбутні медіатори за профілем (технічний чи гуманітарний), кваліфікаційним рівнем (бакалавр права, магістр психології), в якому напрямку та в якому обсязі повинна надаватися підготовка, чи має надаватися типовий документ про набути кваліфікацію з розшифруванням опрацьованих тем і часу на опанування. Вважаємо необхідним здійснення супервізії подальшими медіаторами початківців.

Наведені висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку не вичерпують усіх

питань, які виникають в юридичній практиці і потребують нормативного закріплення.

Література

1. Микитин Ю.І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні: Автореф. дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 “кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність” / Ю.І. Микитин. – Івано-Франківськ, 2010. - 22 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України”. - Х.: Одиссей, 2012. - 360 с.
3. Арутюнян А.А. Медиация в уголовном процессе: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09 / Арутюнян Анна Аветиковна. - М.2012. - 248 с.
4. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание / пер. с англ. М.М. Стерник [и др.]; общ. ред. Л.М. Карнозовой. - М., 2002. - 302 с.
5. Ювенальна юстиція: Навчальний посібник / Кол. авторів: А.І. Гусев, Ю.Б. Костова, Н.М. Крестовська, Т.Є. Семікоп, І.Г. Терещенко, В.І. Шмеріга; за заг. ред. Н.М. Крестовської- Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. - 243 с.
6. Проект закону “Про медіацію” [Електронний ресурс] Електрон. дан. (1 файл). // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=7481&skl=7

Меркулова Ю.В.

Доцент кафедри юридичної психології та педагогіки Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,

доцент

Надійшла до редакції: 05. 12. 2012

УДК 35.082.4(477)

ПЕРЕВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Могил С. К.

Стаття 32 Закону “Про державну службу” (2011) [1] вперше передбачає переведення (ротацію) державних службовців як предмет законодавчого регулювання спеціальним Законом про державну службу. Слід зазначити, що попередній Закон “Про державну службу” (1993) [2] такого положення не передбачав і переведення державних службовців здійснювалося на підставі норм КЗпП України [3]. Аналіз положень ст. 32 Закону свідчить, що відповідно до ч. 1 цієї статті переведення державного службовця, як правило, може мати місце за наступних умов.

1. Виникнення обґрунтованої потреби в суб’єкта призначення, тобто стаття передбачає, що причиною переведення державного службовця на іншу вакантну посаду державної служби, при дотриманні умов, передбачених ч. 1, є обґрунтована потреба суб’єкта призначення (державний орган або орган влади АРК чи посадова особа, уповноважені відповідно до законодавства призначати на посади державної служби та звільняти з цих посад). Отже, це переведення є потрібним суб’єкту призначення й допустимим державним службовцем. При цьому ця стаття не передбачає переліку причин, які можна віднести до змісту поняття “обґрунтована потреба суб’єкта

призначення”. Отже, у кожному конкретному випадку саме суб’єкт призначення вирішує питання необхідності переведення державного службовця і його обґрунтованості для державного службовця.

2. Письмова згода державного службовця. Наявність згоди державного службовця є важливою гарантією забезпечення законності проходження ним державної служби й убезпечення його від свавілля суб’єкта призначення. При цьому ця стаття визначає, що така згода має бути, в обов’язковому порядку, у письмовій формі.

3. Наявність іншої вакантної посади державної служби тієї самої підгрупи посад. Однією з важливих умов переведення державного службовця є наявність іншої вакантної посади, тобто посади, яка ніким не заміщена. При цьому слід мати на увазі, що: а) це не просто посада, а посада державної служби, тобто державний службовець може бути переведений на іншу посаду не взагалі, а на посаду саме державної служби; б) посада державної служби має належати до тієї самої підгрупи посад державної служби, до якої належить посада, з якої переводять державного службовця. Отже, і п. “а” і п. “б” є, за своїм змістом, імперативними й не підлягають зміні.